

Kasus i hypotagmer. En undersøgelse af flertalspronomenene i dansk

Oliver Rix Johannsen

Abstract

This paper investigates the distribution of case forms in two types of pronominal noun phrases: pronouns with a restrictive relative clause (e.g. *de/dem der har billet* ‘they/them who have a ticket’) and pronouns with an adverbial complement (e.g. *de/dem på tredje sal* ‘they/them on the third floor’) when functioning as subject, object, prepositional complement and predicative. The aim of the article is to 1) give a description of case distribution in more informal text than in previous studies, 2) identify factors influencing the distribution, and 3) discuss whether the proposed ‘common member factor’ can satisfactorily explain discrepancies from the norm.

Nøgleord

personlige pronomen, adverbial, relativsætning, register, skriftsprog, sociale medier

1. Indledning

Pronominalkasus er den sidste rest af kasusbøjning i dansk og angår kun otte pronomen: *jeg – mig, du – dig, han – ham, hun – hende, vi – os, I – jer, de – dem* og *man – en*. Alligevel volder det der er tilbage, en del sprogrigtighedsproblemer.

Ifølge det der er kendt som ‘hovedreglen’ (Diderichsen 1957: 108 f., Hansen 1972: 99, Hansen & Heltoft 2019: 438 m.fl.), anvendes nominativformen i subjekt, fx *jeg ser Albert*, og den oblique form i alle andre tilfælde, fx *Albert ser mig* (objekt); *Albert ser på mig* (styrelse); *Albert, det er mig* (prædikativ). Men da det er en hovedregel, findes der også tilfælde som hovedreglen ikke indfanger. Det er bl.a. i hypotagmer hvor pronomenet

ledsages af yderligere materiale, fx *Dem der skriver sådan her, påkalder sig sprogtørternes vrede*, *Tak til de der gør en indsats for vores sikkerhed* (restriktiv relativsætning) eller *Ham på fjerde sal ser godt ud* (adverbial). Der findes altså både nominativ og oblik hvor man if. hovedreglen ville vente det modsatte. Derfor er der både formuleret justeringer af hovedreglen og nye regler der søger at indfange denne brug.

Pronominalkasus er behandlet indgående i den grammatiske litteratur, ligesom der er fremlagt flere deskriptive regler der forsøger at redegøre for distributionen af nominativ og oblik form. Men "[f]orholdene ved 1p.pl. og 2p.pl. er generelt underbelyst. Der gøres observationer, men man mangler mere tilbundsgående undersøgelser, og man mangler dem for de enkelte konstruktionstypers vedkommende" (Jensen 2021: 64). Desuden er det hidtil undersøgte materiale begrænset til transskriptioner af sociolingvistiske interviews og af avistekster. Derfor vil jeg give en sådan tilbundsgående undersøgelse og det af andre typer tekster i de følgende konstruktioner:

- Pronomen med restriktiv relativsætning, fx
  - o *vi/os der har billet*
  - o *I/jer der har billet*
  - o *de/dem der har billet*
- Pronomen med specificerende adverbial, fx
  - o *vi/os på tredje sal*
  - o *I/jer på tredje sal*
  - o *de/dem på tredje sal*

Undersøgelsen dækker ikke kun første og anden person pluralis, men også tredje person, der opviser særlige metodiske problemer, og det i alle led-funktioner: subjekt, objekt, prædikat og styrelse for præposition. Desuden begrænser jeg undersøgelsen til at dække konstruktioner der består af én og kun én type bestemmende led. De spørgsmål jeg vil besvare med undersøgelsen, er som følger:

1. Hvordan er usus i andre typer data end de allerede undersøgte? Er der relevante forskelle?
2. Hvilke faktorer har indflydelse på distributionen af nominativ og oblik form?
3. Hvilke af de foreslåede regler kan forklare afvigelser fra hovedreglen?

I det følgende afsnit 2 vil jeg først beskrive undersøgelsens metode og den empiri der ligger til grund for undersøgelsen. I afsnit 3 præsenterer jeg nogle af de fremsatte forslag til forklaring af afvigelser fra hovedreglen, herunder 'fællesledsreglen' (Petersen, Schack & Jensen 2020: 109). Hovedvægten er lagt på analysen i afsnit 4. I afsnit 5 diskuterer jeg undersøgelsens resultater ift. litteraturen samt hvilke faktorer der har betydning for distributionen af kasus. I det afsluttende afsnit 6 samler jeg op og vurderer i hvor høj grad den såkaldte fællesledsregel kan forklare afvigelserne fra hovedreglen.

2. Empiri og metode

Korpusset jeg undersøger, består af en samling facebooktekster (opslag og kommentarer fra perioden 2015-2017) indsamlet af analysevirksomheden Analyse & Tal. Korpusset rummer ca. 12.000.000 *tokens* (dvs. ord, smileyer mv.). Korpusset dækker mere spontant skriftligt materiale end det hidtil undersøgte materiale, der fortrinsvis dækker avistekster og derfor kan tænkes at være underlagt (strengere) krav til korrektur (Petersen, Schack & Jensen 2020: 121). I eksempler fra korpusset gengivet i artiklen bibeholdes den oprindelige ordlyd og tegnsætning.

Undersøgelsens metode er todelt: Den består dels af en indledende automatisk databehandling, dels af manuel annotation og analyse. Til databehandlingen har jeg udviklet et pythonscript der anvender sprogteknologiske værktøjer såsom ordklassetagging og parsing snarere end simple søgestrengte, da sådanne giver for mange irrelevante resultater. Det er især konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} der volder problemer, dels pga. homografi mellem pronomenet *de* og artiklen *de*, dels pga. relativindlederne¹ *der* og $\emptyset$. Ved at anvende simple søgestrengte får man ved at kombinere et pronomen med relativindlederen *der* ikke kun relativsætninger, men også pronomen brugt demonstrativt, fx *Ræk mig de der æbler*. Endnu værre bliver det hvis man vil finde relativsætninger med $\emptyset$ -indleder; her er man forvist til kun at søge efter pronomenet da det kan følges af alskens materiale. I tredje person pluralis nominativ (fx *De hun ikke kan lide, kommer om lidt*) falder dette problem endvidere sammen med homografiproblemet da man her kun kan søge efter *de*. Det har hidtil gjort det praktisk talt umuligt at undersøge konstruktionen {PRONOMEN +

1 "Relativindleder" er en praktisk terminologi jeg her indfører og anvender om det initiale element i en relativsætning, dvs. subjektvikaren *der*, subjunktionen *som*, $\emptyset$ (når *som* er udeladt) og relativpronomenene.

RELATIVSÆTNING} med Ø-indleder systematisk (Jørgensen 2000: 188), om end der er taget tilløb hertil (Petersen, Schack og Jensen 2020: 112). Parsing kan imidlertid effektivisere sådanne søgninger: Med denne metode ekstraheres ikke blot tekststrengene (dvs. de ’nøgne’ pronomener), men pronomener med bestemte syntaktiske egenskaber, in casu pronomener med restriktive relativsætninger.

Scriptet er udviklet med afsæt i pythonbiblioteket spaCy der rummer statistiske modeller for dansk (Explosion 2022), alle baseret på *The Danish UD treebank* (Johannsen, Alonso & Plank 2015). Jeg anvender den største model, hvor ordklassetaggeren har en oplyst nøjagtighed på 98 % og parseren en nøjagtighed på 84-86 % (Explosion 2022).

3. Forslag til forklaring

Det der er kendt som ’hovedreglen’ for pronominalkasus i moderne dansk, er rent syntaktisk defineret: Nominativ anvendes i subjekt; i alle andre andre funktioner anvendes oblik kasus (se fx Diderichsen 1957: 108 f., Hansen 1972: 99, Hansen & Heltoft 2019: 438). Det er imidlertid velkendt at hovedreglen udfordres eller helt sættes ud af spil når pronomenet ledsages af yderligere materiale (se fx Hansen 1967: 242 ff., Jacobsen & Jørgensen 2013 123 ff., Becker-Christensen 2010: 207 f., Jensen 2019: 79, Petersen, Schack & Jensen 2020: 108). Derfor er der formuleret korrektioner til hovedreglen, fx for obligatorisk trykstærke (Hansen 1972) eller ikke-anaforiske pronomener (Jørgensen 2000: 312, Hansen & Heltoft 2019: 438 f.) eller pronomener med ikke-tydelig ledfunktion (Diderichsen 1957: 109, Schack 2013). Der er også fremsat forklaringer af særlige forhold: Navnlig nominativ i konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} uden for subjekt har påkaldt sig opmærksomhed (jf. afsnit 3.1 nedenfor). Det er også foreslået at oblik kasus er en slags defaultkasus der kan anvendes når hovedreglen udfordres af pronomener med yderligere materiale eller i særlige syntaktiske konstruktioner (Brink & Lund 1975: 663 f., Heltoft 1997: 233, Schack 2013: 67 f.).

3.1. Fællesledsreglen

Fællesledsreglen (Petersen, Schack & Jensen 2020: 109) er en særregel der specifikt angår {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}, fx *Tak til de der gør en indsats*. Som navnet på reglen antyder, er fællesleddet centralt; fællesleddet er den indholdsstørrelse som relativsætningen har til fælles med sin oversætning (Hansen & Heltoft 2019: 1481). I eksemplet ovenfor er

fællesleddet kun repræsenteret i oversætningen af *de*, mens det ikke er udtrykt i relativsætningen. Her er der tale om såkaldt **attraktion**². Med attraktion menes der at korrelatet (*de* i det anførte eksempel) tager den kasus som ventes af fællesleddets funktion i relativsætningen, frem for den kasus som ventes af dets funktion i oversætningen. If. hovedreglen ville man have ventet oblik *dem*, men fællesleddets funktion som subjekt i relativsætningen motiverer derimod nominativ *de*: ”The function within the relative clause, as it were, supersedes the primary rule” (Jensen, Schack & Petersen 2023: 194).

Tendensen er først beskrevet af Diderichsen som bisætningsattraktion (1941: 140 f.) og senere relativattraktion (1957: 278) og afprøvet for både gammeldansks (1941: 140 f.) og moderne dansks vedkommende (Jørgensen 2000: 188). I en række nyere artikler (Schack, Jensen & Petersen 2019, Petersen, Schack & Jensen 2020, Jørgensen 2021, Jensen, Schack & Petersen 2023) har fællesledsreglen fået fornyet aktualitet, hvorfor jeg i det følgende efterprøver reglen.

4. Resultater

4.1. Pronomen med restriktiv relativsætning

I det følgende præsenterer jeg resultaterne for konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}, fx *Dem der gør sig umage, bliver belønnet derfor*. Jeg behandler hvert af pronomenerne efter tur, hhv. *vi – os* i afsnit 4.1.1, *I – jer* i afsnit 4.1.2 og *de – dem* i afsnit 4.1.3. De samlede resultater fremgår af tabel 1.

---

2 Kasusattraktion er et begreb der traditionelt anvendes ifm. de klassiske kasussprog latin og oldgræsk, hvor kasusreaktion er udbredt, i modsætning til moderne dansk.

	1. person		2. person		3. person	
	nominativ	oblik	nominativ	oblik	nominativ	oblik
	<i>vi</i>	<i>os</i>	<i>I</i>	<i>jer</i>	<i>de</i>	<i>dem</i>
Ledfunktion i oversætning						
subjekt	264 (43,3 %)	346 (56,7 %)	23 (15,3 %)	127 (84,7 %)	1580 (28,1 %)	4039 (71,9 %)
objekt	2 (2,5 %)	77 (97,5 %)		33 (100 %)	266 (9 %)	2675 (91 %)
styrelse	2 (22,2 %)	7 (77,8 %)			77 (43 %)	102 (57 %)
prædikativ				1 (100 %)	28 (47,5 %)	31 (52,5 %)
Ledfunktion i relativsætning						
subjekt	268 (38,5 %)	430 (61,5 %)	23 (14 %)	160 (86 %)	1919 (23 %)	6419 (77 %)
objekt				1 (100 %)	26 (7,5 %)	323 (92,5 %)
styrelse					6 (5,6 %)	101 (94,4 %)
prædikativ						
Kombination af subjektsforekomst og ikke-subjektsforekomst						
1*	264 (98,5 %)	346 (80,5 %)	23 (100 %)	126 (78,3 %)	1555 (79,7 %)	3806 (55,6 %)
2*				1 (0,6 %)	25 (1,3 %)	233 (3,4 %)
3*	4 (1,5 %)	84 (19,5 %)		34 (21,1 %)	368 (18,9 %)	2613 (38,2 %)
4*					3 (0,2 %)	195 (2,8 %)
Forekomster pr. kasusform	268	430	23	161	1951	6847
Forekomster pr. person	698		184		8798	
Forekomster i alt	9680					

Tabel 1: Resultater for pronomen med restriktiv relativsætning

Tabellen er inddelt i tre felter: *ledfunktion i oversætning*, *ledfunktion i relativsætning* og *kombination af subjektsforekomst og ikke-subjektsforekomst*. De fire mulige kombinationer af subjektsforekomst og ikke-subjektsforekomst i oversætning og relativsætning for fællesleddet (efter Jørgensen 2000: 184) er:

- 1* Subjekt i oversætning og subjekt i relativsætning
- 2* Subjekt i oversætning og ikke-subjekt i relativsætning
- 3* Ikke-subjekt i oversætning og subjekt i relativsætning
- 4* Ikke-subjekt i oversætning og ikke-subjekt i relativsætning

If. hovedreglen (jf. afsnit 3) ventes nominativ i 1* og 2* samt oblik i 3* og 4* mens fællesledsreglen (jf. afsnit 3.1) fordrer nominativ i 1* og 3* samt oblik i 2* og 4*.

4.1.1. *vi* – *os*

I første person pluralis forekommer nominativ (1) omtrent lige så ofte som oblik (2) i subjekt, hhv. 43,3 % og 56,7 % (jf. tabel 1). Forskellen er altså ikke statistisk signifikant³:

- (1) *Hvorfor skal vi der aldrig går i den Kongelige teater være med til at betale til det?*
- (2) *Os der arbejder i DK, betaler skat i DK*

Der er fire forekomster af nominativ uden for subjekt:

- (3) *Tænk på hvornår Danmark kommer på rette spor og begynder bl.a. at tilgodesee vi der har bidraget til velfærd*
- (4) *lad nu vi som bor her selv bestemme*
- (5) *de bliver jo ikke som, vi der er børn af 50-erne 60-erne, opdraget til at vise hensyn*
- (6) *„lær at blive mennesker „som vi der har (nogle) ansat jer,*

I (3) og (4) er {*vi* + RELATIVSÆTNING} direkte objekt, mens fællesledet *vi* i relativsætningen fungerer som subjekt. Her kan der være tale om attraktion.

I (5) og (6) udgør {*vi* + RELATIVSÆTNING} sammenligningsleddet i et sammenligningssyntagma⁴ indledt af *som*. Netop konstruktioner af typen {*som/end* + PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} er stadig genstand for

3 $p > 0,05$ ved simpel binominaltest (forventet sandsynlighed = 0,5) for nominativ og oblik.

4 Det er blevet foreslået at *som* her snarere fungerer som præposition (Mikkelsen 1975: 238, Diderichsen 1957: 109, Hansen 1967: 243, Hansen & Heltoft 2019: 442 f., Schack 2013 m.fl.). Derfor annoterer jeg sammenligningsled som styrelser; (5) og (6) opviser de eneste to eksempler på sammenligningssyntagmaer i første person. I anden person finder jeg ingen, og i tredje person finder jeg 10 eksempler, jf. afsnit 4.1.3.

diskussion: ”Her kræver en konservativ norm nominativ (...) Argumentet er at der foreligger en elliptisk sætning” (Hansen & Heltoft 2019: 442), fx *vi er som de [er]*. Derfor kan nominativen *vi* ikke uden videre tilskrives fællesledsreglen da der her muligvis er en ”konservativ norm” der påvirker kasusvalget. Af de 430 tilfælde af oblik kan de 84 (oblik i 3*) forklares med hovedreglen (og ikke fællesledsreglen), og de resterende 346 (oblik i 1*) hverken af hovedreglen eller fællesledsreglen (jf. tabel 1).

4.1.2. *I – jer*

I anden person finder jeg oftere oblik form i subjekt end i første person. Af alle forekomster i subjekt udgør *jer* de 127 forekomster (84,7 %, jf. tabel 1), mens nominativ kun udgør de 23 (15,3 %, jf. tabel 1). Langt de fleste konstruktioner er således af typen:

(7) *Jer der har stemt på dem har jo selv valgt DET*

Jeg finder ingen forekomster af *I* uden for subjekt, så de 23 forekomster er alle kasusvalg af typen nominativ i 1* i overensstemmelse med hovedreglen, fx

(8) *I der ved, hvad I stemmer behøver ikke (igen), at fortælle mig, at I stemmer ja*

Jeg finder én ytring (0,6 %) som kan forklares af fællesledsreglen:

(9) *Jer som jeg opfatter som seriøse politikere burde ikke ”ride med på den populistiske kynisme”.*

Her er fællesleddet *jer* subjekt for verbalet *burde* i oversættningen og direkte objekt for *opfatter* i relativsætningen.

34 af de oblikke forekomster kan kun forklares af hovedreglen (oblik i 3*, jf. tabel 1), mens 126 tilfælde hverken kan forklares af hovedreglen eller fællesledsreglen (oblik i 1*, jf. tabel 1).

4.1.3. *de – dem*

I tredje person pluralis er der i subjekt en klar præference for oblik form (4040 af 5620 tilfælde, 71,9 %, jf. tabel 1), fx

(10) *Dem der bakker tåbelighed op, gør sig til medskyldige.*

(11) *Dem vi kalder De Unge KAN, fordi de VIL <3*

I (10) fungerer fællesleddet *dem* som subjekt i både oversætningen og relativsætningen (oblik i 1*), mens fællesleddet i (11) er subjekt i oversætningen, men direkte objekt i relativsætningen (oblik 2*). Den type kasusvalg som (10) eksemplificerer, udgør 3806 af 6847 kasusvalgene (55,6 %) for *dem* mens den type (11) eksemplificerer, udgør 233 eller 3,4 % af kasusvalgene (jf. tabel 1). Den sidstnævnte type kan forklares af fællesledsreglen mens den første type ikke kan; i (10) kan der ikke være tale om attraktion.

Jeg finder dog også en del forekomster af nominativ i subjekt (1580 ud af 5620 tilfælde, 28,1 %), fx

(12) *De der skrev Molbo-historierne ville falde om af grin, hvis de vidste, hvordan en såkaldt borgerlig regering laver politik*

I (12) er fællesleddet *de* subjekt i både oversætningen og relativsætningen (nominativ i 1*). Dette gælder for de 1555 kasusvalg af de 1580 hvor fællesleddet er subjekt i oversætningen, hvad der svarer til 79,7 % af kasusvalgene for *de*. Denne type kan både hovedreglen og fællesledsreglen forklare. De resterende 25 kasusvalg i subjekt (1,3 %, jf. tabel 1) er således af typen nominativ i 2*, der kun kan forklares af hovedreglen, se fx (13).

(13) *Nu har jeg ikke læst alle kommentarer, men de jeg har læst, er totalt skræmmende menneskesyn.*

I funktion som objekt (direkte og indirekte) anvendes både *de* og *dem*. Dog er *dem* i overensstemmelse med hovedreglen langt det hyppigste med 2675 forekomster ud af 2941 (91 %, jf. tabel 1), fx

(14) *Tænk engang! Jeg skal både have nyt fjernsyn og kysse dem jeg holder af!*

Men nominativ anvendes også i objekter, og af de 266 forekomster har fællesleddet i de 263 tilfælde funktion som subjekt i relativsætningen og kan dermed forklares med fællesledsreglen. Det er altså kasusvalg af typen nominativ i 3* og udgør 98,9 % af alle kasusvalg for *de* i funktion som objekt, fx

(15) *De der er flygtninge skal vi selvfølgelig hjælpe (...)*

Jeg finder imidlertid tre eksempler på konstruktionen {*de* + RELATIVSÆTNING} i funktion som objekt der ikke kan forklares med attraktion, fx

(16) *(...) det gælder også de vi ikke kan lide.*

Det svarer til 3 kasusvalg ud af 266 for *de* i funktion som objekt (1,1 %) eller 3 ud af 1951 kasusvalg for *de* i alle funktioner (0,2 %). Det er således evidens for at konstruktioner af typen {*de* + RELATIVSÆTNING} hvor fællesleddet hverken fungerer som subjekt i oversætningen eller relativsætningen (nominativ i 4*), eksisterer, men ikke desto mindre er yderst sjældne.

Med funktion som styrelse for præposition er konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} mindre hyppig. I korpuset finder jeg 77 forekomster med nominativ (43 %) og 102 med oblik form (57 %, jf. tabel 1), så jeg finder i modsætning til konstruktioner med funktion som subjekt eller objekt her ingen signifikant⁵ præference for hverken nominativ eller oblik form. Oblik og nominativ forekommer altså omtrent lige hyppigt:

(17) *Dem som får støtte til kunst osv kunne man fjerne skatten fra*

(18) *LYT DOG TIL, DE DER VED NOGET OM TINGENE OG HAR BEVARET MEDMENNESKELIGHEDEN <3*

Eksempel (18) opviser hvad der er karakteristisk for samtlige 77 forekomster af *de* i styrelser: Fællesleddet *de* fungerer som subjekt i relativsætningen, altså nominativ i 3*, hvad fællesledsreglen kan forklare. Typen som (17) opviser, kan forklares med hovedreglen.

Endnu mindre hyppig er {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} med prædikativ funktion. Jeg finder 28 forekomster med nominativ (47,5 %) og 31 med oblik (52,5 %, jf. tabel 1). Her er der som i styrelser ingen signifikant⁶ præference for hverken nominativ eller oblik form:

5 $p > 0,05$ ved simpel binominaltest (forventet sandsynlighed = 0,5) for nominativ og oblik.

6 $p > 0,05$ ved simpel binominaltest (forventet sandsynlighed = 0,5) for nominativ og oblik.

- (19) *Nu er vi sygeplejersker de der observerer patienterne, ikke lægerne (...)*
 (20) *(...) de ældre er dem vi skylder tak for det liv vi har*

4.1.4. *Relativindlederens betydning for kasusvalget*

Vi kommer nu til relativindledernes distribution, og de fordeler sig således:

Relativindleder	Antal forekomster
<i>der</i>	7041 (80 %)
<i>som</i>	1307 (14,9 %)
Ø	439 (5 %)
<i>som der</i>	7 (0,1 %)
<i>hvis</i>	1 (< 0,1 %)
<i>hvor</i>	3 (< 0,1 %)

Tabel 2: Distribution af relativindledere

Relativindlederen *der* er altså langt den hyppigst forekommende, hvad der er forventeligt eftersom relativsætninger hvor fællesleddet er subjekt i relativsætningen også er langt det hyppigste (jf. tabel 1). Selvom *som* også kan anvendes her, foretrækkes der; *som* tegner sig for knap 15 % (1307 forekomster) af det totale antal forekomster, hvoraf 1285 er subjekt i relativsætningen (jf. tabel 3). Dernæst er der Ø-indleder i 5 % af forekomsterne, mens *som der* udgør blot 0,1 % af forekomsterne og *hvis* og *hvor* hver udgør mindre end 0,1 %. Jeg finder endvidere kun eksempler på konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} med Ø-indleder i tredje person pluralis. Da det i litteraturen (se fx Wivel 1901: 248; Mikkelsen 1975: 238; Jørgensen 2000: 188 og Jacobsen & Jørgensen 2013: 126) er blevet foreslået at (fra-)valget af relativindleder skulle have betydning for kasusvalget, fremlægger jeg derfor distributionen af kasusformerne i tredje person⁷ særskilt for relativindlederne *der*, *som* og Ø⁸. Resultaterne fremgår af tabel 3 nedenfor.

7 I første og anden person finder jeg kun forekomster med *der* og *som* som relativindleder, så første og anden person udgår.

8 Antallet af forekomster med *hvis*, *hvor* og *som der* som relativindleder er så lavt at de udgår.

	<i>der</i>		<i>som</i>		Ø	
	<i>de</i>	<i>dem</i>	<i>de</i>	<i>dem</i>	<i>de</i>	<i>dem</i>
Ledfunktion i oversætning						
subjekt	1290 (29 %)	3160 (71 %)	263 (28,7 %)	652 (71,3 %)	26 (10,4 %)	224 (89,6 %)
objekt	199 (8,2 %)	2234 (91,8 %)	64 (19,2 %)	269 (80,8 %)	3 (1,7 %)	169 (98,3 %)
styrelse	63 (52,5 %)	57 (47,5 %)	14 (34,1 %)	27 (65,9 %)		14 (100 %)
prædikativ	23 (60,5 %)	15 (39,5 %)	5 (29,4 %)	12 (70,6 %)		4 (100 %)
Ledfunktion i relativsætning						
subjekt	1575 (22,4 %)	5466 (77,6 %)	341 (26,5 %)	944 (73,5 %)	2 (100 %)	
objekt			4 (23,5 %)	13 (76,5 %)	22 (6,6 %)	311 (93,4 %)
styrelse			1 (25 %)	3 (75 %)	5 (4,8 %)	99 (95,2 %)
prædikativ						
Kombination af subjektforekomst og ikke-subjektforekomst						
1*	1290 (81,9 %)	3160 (57,8 %)	259 (74,9 %)	643 (67 %)		
2*			4 (1,2 %)	9 (1 %)	26 (89,7 %)	224 (54,5 %)
3*	285 (18,1 %)	2306 (43,2 %)	82 (23,7 %)	301 (31,3 %)		
4*			1 (0,3 %)	7 (0,7 %)	3 (10,3 %)	186 (45,3 %)
Forekomster pr. kasusform	1575	5466	346	960	29	410
Forekomster pr. person	7041		1306		439	
Forekomster i alt	8786					

Tabell 3: Kasusvalg for 3p.pl. med relativsætning efter relativindleder

Relativindlederen *der* anvendes kun hvor fællesleddet har funktion som subjekt i relativsætningen. Mellem *der* og *som* er der ingen synderlig forskel mht. præference for oblik form i subjekt, hhv. 71 % og 71,3 %. For Ø-indleder er der som forventet en stærkere præference for oblik form i subjekt: 89,6 % – men overraskende nok finder jeg ikke udelukkende oblik form

her (jf. tabel 3). Typen er allerede eksemplificeret i (13), men for overblikket skyld giver jeg yderligere et her:

(21) *De jeg har kendskab til kæmper en daglig kamp for at holde sig gående*

Dette er i stærk modsætning til Jacobsen og Jørgensen (2013: 126, min fremhævnings), der angiver at nominativ slet ikke er mulig:

Tendensen til at bruge akkusativ er særlig stærk i de tilfælde hvor det relative pronomen er andet end subjekt i relativsætningen. Den kan være så stærk at den næsten helt sætter hovedreglen ud af spil (...) **endnu værre bliver det hvis ordet som er udeladt. I den slags tilfælde er det kun akkusativ der kan bruges.**

En anden observation er at {*dem* + RELATIVSÆTNING} med Ø-indleder samlet set bidrager med flest tilfælde af oblik i 2* og 4*, nemlig 410; {*dem* + RELATIVSÆTNING} med *som*-indleder bidrager kun med 16 forekomster (jf. tabel 3). Fællesledsreglen fordrer netop oblik i 2* og 4*, så attraktion synes at virke stærkere (mht. hvor der ventes oblik form) hvor der anvendes Ø-indleder. Valget af relativindleder synes for så vidt at have betydning for kasusvalget idet Ø-indleder oftere kalder på oblik form end *der* og *som*.

4.2. Pronomen med specificerende adverbial

Resultaterne for konstruktionen {PRONOMEN + ADVERBIAL} fremgår af tabel 4 nedenfor:

	1. person		2. person		3. person	
	nominativ	oblik	nominativ	oblik	nominativ	oblik
	<i>vi</i>	<i>os</i>	<i>I</i>	<i>jer</i>	<i>de</i>	<i>dem</i>
subjekt	83 (94,3 %)	5 (5,7 %)	70 (92,1 %)	6 (7,9 %)	11 (17,2 %)	53 (82,8 %)
objekt				2 (100 %)		12 (100 %)
styrelse		10 (100 %)		6 (100 %)	1 (5 %)	19 (95 %)
prædikativ						8 (100 %)

Forekomster pr. kasusform	83	15	70	14	12	92
Forekomster pr. person	98		84		104	
Forekomster i alt			286			

Tabel 4: Resultater for pronomener med specificerende adverbial

Jeg finder 286 eksempler på konstruktionen {PRONOMEN + ADVERBIAL} i korpusset, så konstruktionen er ikke særligt hyppig korpussets størrelse taget i betragtning. De fleste forekomster (221 ud af 286 forekomster eller 77,3 %) er i overensstemmelse med hovedreglen, fx

- (22) *Nu er det vel sjældent I, på Borgen, går ud og spørger os vælgere til råds inden I vedtager love og regler!*
- (23) *Det sjovt hvergang sådanne noget sker, skriger befolkningen efter højere straffe. Men jeg ikke forstå hvorfor de inde på borgen ikke gør noget ved det*

Imod (23) kan man indvende at adverbialet kan opfattes som et frit adverbial der ikke knytter sig til pronomenerne, og at (23) derfor er tvetydig. Jeg har alligevel valgt at inkludere sådanne tvetydige tilfælde i resultaterne da de ikke i nævneværdig grad påvirker fordelingen af nominativ og oblik og altså *kan* opfattes som tilfælde af konstruktionen {PRONOMEN + ADVERBIAL}. De tvetydige resultater udgør omtrent en tredjedel af resultaterne.

Jeg finder også en del eksempler på oblik form i subjekt i alle personer:

- (24) *os her i huset stemmer ligesom vi plejer nemlig på DF*
- (25) *Jer inde på Christiansborg fatter jo ikk en skid alligevel*
- (26) *Hvornår bliver dem på tålt ophold smidt ud af landet?*

Det er interessant at der i tredje person er en klar præference for oblik form i subjekt (82,8 %, jf. tabel 4) hvor der i første og anden person er en klar præference for nominativ form (hhv. 94,3 % og 92,1 %, jf. tabel 4). Forskellen er statistisk signifikant⁹.

Omvendt finder jeg kun ét eksempel på nominativ uden for subjekt:

9 (df = 2, N = 228) = 132,16; $p < 0,0001$.

- (27) *Historier som hans giver energi til at kæmpe videre for en ordentlig alderdom - også til de, med de hårdeste job.*

5. Diskussion

Konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} har nydt størst opmærksomhed i litteraturen og er da også den grundigst undersøgte. Derfor sammenligner jeg i det følgende undersøgelsens resultater med tidligere undersøgelsers resultater.

I subjekt finder jeg en stærk præference for oblik form i anden person (84,7 %) og tredje person pluralis (71,9 %) og omtrent lige så ofte nominativ som oblik form i første person, altså ingen klar præference (jf. tabel 1). Det er til forskel fra hvad Petersen, Schack og Jensen (2020: 113) finder, hvor der ”i skriftsproget [er] en stærk (og statistisk signifikant) tendens til nominativ i 1. og 3. person pluralis”. Anden person pluralis optræder så sjældent at de ikke konkluderer noget her (ibid.). Forskellene skyldes muligvis forskelle i register, for ”tale er jo ikke bare tale, og skrift ikke bare skrift” (Schack, Jensen & Petersen 2019: 453). De foreslår da også selv at undersøgelser af andre typer tale og skrift måske kan lede til andre resultater, og det må denne undersøgelse siges at have gjort.

I direkte og indirekte objekt finder jeg i skriftsprogskorpusset en meget stærk præference for oblik form i alle tre personer, hhv. 97,5 % i første person, 100 % i anden person og 91 % i tredje person (jf. tabel 1). Konstruktionen er ikke tidligere undersøgt i objektfunktion.

Som styrelse for præposition er der ingen klar præference for hverken nominativ eller oblik form i tredje person pluralis (hhv. 43 % og 57 %, jf. tabel 1). Her finder Schack, Jensen og Petersen (ibid.) derimod en klar præference for oblik form i avistekster. Første og anden person er for tyndt belagt til at jeg kan udtale mig håndfast om dem.

I funktion som prædikativ er forholdene omtrent som for styrelser for præpositioner. Jeg kan kun udtale mig om tredje person pluralis, og her er der heller ingen klar præference for oblik form (52,5 %). Konstruktionen er ikke tidligere undersøgt i funktion som prædikativ.

Konstruktionen {PRONOMEN + ADVERBIAL} er ikke behandlet indgående i litteraturen. Det skyldes formentlig at ”[k]onstruktionen regnes for stilistisk uheldig” (Jørgensen 2000: 302) og ”sjældent dukker op i skriftsprog” (Jensen 2021: 56). Konstruktionen er måske sjælden i nogle former for skriftsprog, men det er den ikke i facebooktekster; som citeret ovenfor er ”skrift ikke bare skrift” (Schack, Jensen & Petersen 2019:

453): Man må undersøge forskellige former for skriftsprog (og talesprog) hvis man vil opstille grammatiske regler, og denne undersøgelse giver et eksempel på den indsigt i grammatisk variation – og grammatiske regler – man kan opnå ved at inddrage andre genrer. Jeg finder at der i første og anden person er en stærk præference for nominativ i subjekt, hhv. 94,3 % & 92,1 %. I tredje person er der omvendt en stærk præference for oblik form i subjekt, 82,8%. I den henseende ligner forholdene i tredje person pluralis forholdene i tredje person singularis, hvor der dog ifølge Jensen (2021: 56 f.) formentlig slet ikke forekommer nominativ. Jeg finder kun ét eksempel på nominativ uden for subjekt i tredje person, nemlig *Historier som hans giver energi til at kæmpe videre for en ordentlig alderdom - også til de med de hårdeste job*. Beskrivelsen af tendensen til nominativ for oblik som ”meget udbredt” (Hansen & Heltoft 2019: 443) og ”særligt stærk” (Jacobsen & Jørgensen 2013: 126 f.) bekræftes altså ikke af de undersøgte data.

På baggrund af ovenstående er det muligt at pege på en række faktorer som er bestemmende for kasusvalget: register, syntaktisk funktion, syntagmestruktur, person, numerus og relativindleder. Mht. register er der ift. de tidligere undersøgelser generelt en stærkere præference for oblik form i subjekt; de tidligere undersøgelser af skrift baserer sig fortrinsvis på avistekster, mens denne undersøgelse baserer sig på opslag og kommentarer fra Facebook. Mht. syntaktisk funktion har jeg vist at der er klare forskelle i subjekt og objekt, mens der i prædikativ og styrelser for præpositioner ingen klare præferencer er for hverken nominativ eller oblik. Mht. syntagmestruktur har jeg vist at der er væsentlige forskelle i distributionen af kasus i konstruktionerne {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} og {PRONOMEN + ADVERBIAL}. {PRONOMEN + ADVERBIAL} har præference for oblik i subjekt – i tredje person. I første og anden person gælder hovedreglen næsten uden undtagelse. Men også anden person opfører sig på nogle punkter anderledes end første person: I konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} er præferencen for oblik i subjekt stærkere end i tredje person, mens der i første person ingen klar præference er for hverken nominativ eller oblik. Mht. numerus er der også forskelle: Jeg har heri kun undersøgt de plurale pronomener, men man skal blot kigge til konstruktionen {PRONOMEN + ADVERBIAL} for at finde forskelle; i tredje person singularis kan formentlig kun oblik anvendes (Jensen 2021: 58 f.), mens der i tredje person pluralis anvendes både nominativ og oblik, dog med en klar præference for oblik. Endelig har valget af relativindleder også betydning for kasusvalget i konstruktionen {PRONOMEN

+ RELATIVSÆTNING}: Når *som* er udeladt, anvendes oftere – men ikke altid – oblik form i subjekt end når relativsætningen indledes af *som* eller *der*.

6. Konklusion

I det ovenstående har jeg givet en korpuslingvistisk undersøgelse af kasusvalg i plurale personlige pronomener i moderne dansk i to konstruktioner: {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} og {PRONOMEN + ADVERBIAL}, og det i andre typer data end de allerede undersøgte. De tidligere undersøgte data omfatter navnlig sociolingvistiske interview og avistekster. Jeg har undersøgt opslag og kommentarer fra Facebook. Til formålet har jeg udviklet et pythonscript, der bl.a. løser et metodisk problem med at undersøge konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} med udeladt *som*.

I afsnit 3 har jeg givet en udførlig beskrivelse af usus i ovennævnte konstruktioner. På baggrund af beskrivelsen af usus har jeg vist at en række faktorer har indflydelse på distributionen af kasus: numerus, person, syntaktisk funktion, syntagemstruktur, register og valg af relativindleder.

Mht. reglerne kan hovedreglen ikke stå alene: Samlet set kan hovedreglen forklare knap halvdelen af tilfældene i konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} og 77,3 % i konstruktionen {PRONOMEN + ADVERBIAL}. I {PRONOMEN + ADVERBIAL} overholdes hovedreglen for langt det meste i første og anden person pluralis; i tredje person pluralis foretrækkes oblik form i subjekt. I konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} er oblik for nominativ meget udbredt og nominativ for oblik relativt udbredt (jf. tabel 1). En mindre del af tilfældene af oblik for nominativ kan forklares med fællesledsreglen, men i langt de fleste tilfælde af oblik for nominativ er fællesleddet hverken subjekt i oversætningen eller relativsætningen (oblik i 1*), hvor der ikke kan være tale om attraktion. Omvendt kan nærmest alle tilfælde af nominativ for oblik (nominativ i 3*, jf. tabel 1) forklares med attraktion; nominativ i 4*, hvor der ikke kan være tale om attraktion, er yderst sjælden. Det kan give god grund til at antage fællesledsreglen som en særregel mhp. at forklare nominativ for oblik i konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}, men der kræves i hvert fald yderligere én regel, fx en regel der tilskriver oblik kasus status som defaultkasus i komplekse pronominaler. En sådan regel ville kunne forklare den meget hyppige forekomst af oblik for nominativ i {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} (navnlig oblik i 1* hvor der ikke kan være tale om attraktion) samt i {PRONOMEN + ADVERBIAL}. Sup-

pleres hovedreglen af reglen om oblik som defaultkasus stiger forklaringskraften fra 49,5 % til 96,1 % i konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} og fra 77,3 % til 99,7 % i konstruktionen {PRONOMEN + ADVERBIAL}. Lægges fællesledsreglen også til, er forklaringskraften nærmest total: Kun de yderst sjældne tilfælde af nominativ i 4* og det ene tilfælde af nominativ for oblik i {PRONOMEN + ADVERBIAL} indfanges ikke at dette regelkompleks.

Om forfatteren

Oliver Rix Johannsen, cand.mag., videnskabelig assistent, Dansk Sprog-nævn.

Litteratur

- Becker-Christensen, Christian (2010): *Dansk syntaks. Indføring i dansk sætningsgrammatik og sætningsanalyse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Brink, Lars & Jørn Lund (1975): *Dansk Rigsmål* (bind 2). København: Gyldendal.
- Diderichsen, Paul (1941): *Sætningsbygningen i Skaanske Lov*. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund.
- Diderichsen, Paul (1957 [1946]): *Elementær Dansk Grammatik*. 2. udg. København: Gyldendal.
- Explosion (2022): Models for the spaCy Natural Language Processing (NLP) library. Github repository: <https://github.com/explosion/spa-cy-models> (lokaliseret 24/11-2023).
- Hansen, Aage (1967): *Moderne Dansk* (bind 2). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Grafisk Forlag.
- Hansen, Erik (1972): Dr. Jekyll og Mr. Hyde i dansk grammatik. En filologisk skitse. I: *Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger*. Henrik Galberg Jacobsen & Henrik Jørgensen (red.). København: Hans Reitzels Forlag 2001, 98-110.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2019 [2011]): *Grammatik over det Danske Sprog* 2. udg. København og Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, Lars (1997): Hvem opslugte hvo. Et bidrag til beskrivelsen af det danske kasussystems udvikling. I: *Ord, Sprog oc artige Dict. Et overblik og 28 indblik 1500-1700. Festskrift til Poul Lindegård Hjorth*. Flemming Lundgreen-Nielsen, Marita Akhøj Nielsen & John Kousgård Sørensen (red.). København: Universitets-Jubilæets danske Samfund & C.A. Reitzel, 227-256.

- Jacobsen, Henrik Galberg & Peter Stray Jørgensen (2013 [1988]): *Håndbog i Nudansk*. 6. udg. København: Politikens Forlag.
- Jørgensen, Henrik (2000): *Studien zur Morphologie und Syntax der festlandskandinavischen Personalpronomina – mit besonderer Berücksichtigung des Dänischen*. Århus: Aarhus University Press.
- Jensen, Eva Skafté (2021): Et system i stadig bevægelse. Pronominalkasus i dansk. *Danske Studier*, 45-71.
- Jensen, Eva Skafté, Jørgen Schack & Jan Heegård Petersen (2023): The use of case forms in Modern Danish – an empirical study. *Acta Linguistica Hafniensia* 55(2), 182-215.
- Johannsen, Anders, Héctor Martínez Alonso & Barbara Plank (2015): Universal Dependencies for Danish. I: International Workshop on Treebanks and Linguistic Theories (TLT14), 157-167. https://bplank.github.io/papers/ud_danish_tlt15.pdf (lokaliseret 24/11-2023)
- Mikkelsen, Kristian (1975 [1911]): *Dansk Ordføjningslære*. København: Hans Reitzel.
- Petersen, Jan Heegård, Jørgen Schack & Eva Skafté Jensen (2020): Pronominalkasus i subjekt med bestemmende relativsætning. *Ny forskning i grammatik* 27. Bogense: Dansk Sprognævn, 108-124.
- Schack, Jørgen (2013): Dig og mig og vi to. Synspunkter på kasus i moderne dansk. *NyS – Nydanske Sprogstudier* 45, 48-72.
- Schack, Jørgen, Eva Skafté Jensen & Jan Heegård Petersen (2019): ”Tak til alle de der gør en indsats for vores sikkerhed”. Bagom dronningens kasusvalg. I: *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog* 17. Yonathan Goldstein, Inger Schoonderbeek & Tina Thode Hougaard (red.). Århus: Aarhus Universitet, 443-456.
- Wivel, Hylling Georg (1901): *Synspunkter for dansk Sproglære*. København: Bogforlaget Ernst Bojesen.